

¹⁶ Там само, спр. 6323, арк. 5, 11.

¹⁷ Там само, спр. 8795, арк. 12, 11, 16.

¹⁸ Там само, спр. 9394, арк. 2–3.

¹⁹ Там само, спр. 11285, арк. 6.

²⁰ Там само, спр. 9130, арк. 9.

²¹ Там само, спр. 12213, арк. 15.

²² Там само, спр. 11285, арк. 1–2.

²³ Там само, спр. 13003, арк. 3

УДК 930.(477+71)

Вінтонів Христина

ВНЕСОК УКРАЇНСЬКИХ ТА ІНОЗЕМНИХ ДОСЛІДНИКІВ У ВИВЧЕННЯ АРХІВНОЇ УКРАЇНКИ В КАНАДІ

У статті проаналізовано наукові праці українських і закордонних дослідників з питань архівної українки в Канаді. Висвітлено діяльність науковців щодо запровадження до наукового обігу інформації про архівну спадщину українців у Канаді.

Ключові слова: архівна українка, Канада, архівознавчі праці, українські та зарубіжні дослідники.

В статье проанализированы научные труды украинских и зарубежных исследователей по вопросам архивной украинки в Канаде. Раскрыта деятельность ученых по введению в научный оборот информации про архивное наследие украинцев в Канаде.

Ключевые слова: архивная украинка, Канада, архивоведческие работы, украинские и зарубежные исследователи.

The scientific works of the Ukrainian and Canadian researchers, dedicated to the archival ukrainica in Canada, are analyzed in the article. Scientists' activities in inputting information about Ukrainian archival heritage in Canada in scientific circulation are also explored.

Key words: archival ukrainica, Canada, scientific works, Ukrainian and foreign scientists.

Існує чимало праць як українських, так і іноземних науковців, в яких предметом дослідження є україно-канадське питання в різних його проявах. Однак всі вони донедавна подавали інформацію щодо публікацій про українську спадщину в Канаді лише в загальних рисах. Проф. Ірина Матяш першою в Україні порушила це питання в архівознавчому ключі у своїх наукових статтях та у фундаментальній праці «Архівна українка в Канаді: історіографія, типологія, зміст» (2008)¹. Стосовно закордоння, то дослідження тут представлено у вигляді бібліографії на українсько-канадську тематику, до якої увійшли також публікації про архівну українку в Канаді. Скажімо, ще 1951 р. Українська Вільна Академія Наук (УВАН) в Канаді започаткувала під редакцією Ярослава Б. Рудницького бібліографічний щорічник «*Slavica Canadiana*» в серії «*Slavistica*», який також містив огляди книг, коментарі, звіти про життя і діяльність українців у Канаді. Починаючи з 1953 р., УВАН стала видавати також щорічник «*Ukrainica Canadiana*» (протягом 1953–1972 рр. було випущено 20 номерів), що складався з 2 частин: 1) бібліографія українських публікацій, виданих в Канаді за поточний рік; 2) перелік поточної української преси в Канаді². У 1969 р. д-р Олександр Малицький підготував попередній перелік захищених у Канаді протягом 1934–1966 рр. дисертацій про українських канадців. Надалі видан-

ня було доповнене двома окремими додатками, які вийшли друком у 1970 й 1973 рр.³ У 1978 р. проф. Френсіс Свиріпа опублікувала анотовану бібліографію захищених у Канаді дисертацій на українсько-канадську тематику⁴. Також в іншій своїй праці – «*Ukrainian Canadians: a survey of their portrayal in English-language works*» (Канадські українці: дослідження їхнього образу в англомовних працях) канадська дослідниця репрезентувала огляд англомовних публікацій про українських канадців, вміщених в англомовних виданнях до 1970 р.⁵ У 1980 р. Андрій Грегорович підготував перелік наукових праць з даної теми англійською та українською мовами, що побачили світ у Канаді упродовж 1970–1980 рр. (загалом понад 240 назв)⁶. Спільними зусиллями Багатокультурного історичного товариства в Онтаріо та Дослідницького центру імміграційної історії при Міннесотському університеті у 1981 р. у світ вийшов довідник «*Ukrainians in North America: a select bibliography*» (Українці у Північній Америці: вибрана бібліографія), до якого включено понад 2000 публікацій. У розділі «Українці в Канаді» вміщено бібліографію з питань економічного, релігійного, культурного, наукового життя українських канадців, їхньої історії в Канаді, біографії, звіти й огляди з діяльності українських організацій в Канаді⁷. Анотовану

бібліографію канадських інформаційних ресурсів представлено в англо-франкомовній книзі М. Бонд та М. Керона «Canadian reference sources: an annotated bibliography» (Канадські довідкові джерела: анотована бібліографія), в якій також представлені публікації про українських канадців⁸. Оскільки майже всі матеріали наявні у вигляді бібліографій і стосуються архівної україніки в Канаді лише в загальних рисах, то актуальним є аналіз саме наукових джерел з цього питання, їхньої інформаційної складової, а також діяльності іноземних і українських науковців в цій царині.

Метою статті є аналіз праць і діяльності українських та закордонних дослідників задля висвітлення їхнього внеску у вивчення архівної україніки в Канаді. *Завдання статті:* проаналізувати внесок українських і зарубіжних науковців у дослідження архівної україніки в Канаді та зробити висновки щодо перспективи розвитку цього напрямку архівознавства.

На теренах України найбільш вагомий внесок у дослідження архівної україніки в Канаді належить відомому архівознавцеві, доктору історичних наук, професорові, першому заступнику Голови Державного комітету архівів України Ірині Матяш. З понад 200 її публікацій у періодичних та продовжуваних виданнях, збірниках наукових праць, матеріалах конференцій, результати наукових досліджень стосовно архівної україніки в Канаді викладені у низці публікацій⁹. В них дослідниця аналізує українську та канадську історіографію архівної україніки, висвітлює зміст поняття «архівна україніка», характеризує склад і зміст українських архівних колекцій в Канаді, з'ясовує типологію архівної україніки в Канаді, визначає методику описування й реєстрації архівної україніки, окреслює коло проблем щодо інкорпорації цих документів до НАФ України, окреслює мету, завдання та шляхи практичної реалізації Галузевої програми «Архівна україніка», репрезентує науковій спільноті невідомі раніше документи з канадських архівів (спогади Д. Дем'янчука, родинні документи Вадима Доброліжа з Едмонтона, листи Михайла Грушевського, рукописи Євгена Деслава та ін.)¹⁰. Проф. І. Матяш також неодноразово репрезентувала результати своїх студій на наукових конференціях як в Україні, так і за її межами.

У 2007 р. було розроблено й оприлюднено Концепцію створення та функціонування Національного реєстру «Архівна україніка», яку підготувала проф. І. Матяш. У цьому докумен-

ті обґрунтовано теоретичні, правові та організаційні засади створення і функціонування Національного реєстру «Архівна україніка», визначено напрями й об'єкт архівної евристики, з'ясовано засоби і способи репрезентації архівної інформації такого типу та умов доступу до реєстру¹¹. Саме ця Концепція й лягла в основу подальшої роботи фахівців, головно спеціалістів УНДІАСД, з розробки Національного реєстру «Архівна україніка» на базі архівних зібрань в інших державах, зокрема в Канаді, Білорусі тощо.

Важливим здобутком у дослідженні канадської україніки став вихід у світ у 2007 р. спеціального випуску археографічного щорічника «Пам'ятки» (т. 7), приуроченого до 140-річчя утворення Канади і 115-річчя прибуття до цієї країни перших іммігрантів з України. Цей випуск став першим в Україні спільним українсько-канадським періодичним виданням, присвяченим історії української діаспори в Канаді. У ньому вміщено 39 статей, тематично розподілених в семи рубриках. Про багатолітню українсько-канадську співпрацю та значущість спеціального випуску «Пам'ятки» йдеться в передмові до видання, авторами яких є головний редактор археографічного щорічника, доктор історичних наук, професор Ірина Матяш, Надзвичайний і Повноважний Посол Канади в Україні Абайна М. Данн, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Канаді Ігор Осташ, координатори Українсько-канадської програми Канадського інституту українських студій (КИУС) Альбертського університету Ярослав Балан та Андрій Макуха. На сторінках щорічника автори досліджують історичні передумови та перебіг трьох хвиль української еміграції до Канади (на основі документів з колекцій Державного архіву Чернівецької області, Архіву Української Православної Церкви в Канаді, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Державного архіву Івано-Франківської області), вивчають культурне, суспільно-політичне та церковне життя українців у Канаді, документальні колекції в українських та канадських інституціях (в Архіві ОУН у Києві, Провінційному архіві Альберти, Архіві УВАН і Військово-історичному музеї-архіві у Вінніпезі, Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України), невідомі факти про життя та діяльність окремих осіб (Андрія Чайковського, митрополита Іларіона (Івана Огієнка), Ольги Кобилянської, Д. П. де ля Фліза, Євгена Коновальця). Також у виданні представлено огляди книг, журналів,

наукових збірників, енциклопедій, колекцій та інформацію про творчу співпрацю між Центром канадських студій при Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича й Саскачеванським університетом, Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України й Канадським інститутом українських студій, Відділенням Інституту дослідів Волині у Вінніпезі та Волинським державним університетом ім. Лесі Українки, про діяльність Музею буковинської діаспори у Чернівцях, музею «Село спадщини української культури» в Альберті тощо¹². Вихід у світ цього тематичного випуску високо оцінений науковою громадськістю¹³.

У 2008 р. зусиллями проф. І. Матяш побачило світ цінне за своїм змістовним наповненням видання у сфері архівної справи – комплексний довідник «Архівна україніка в Канаді: історіографія, типологія, зміст». Ця книга – результат тривалої праці дослідниці в численних канадських установах протягом 2006–2007 рр. завдяки стипендії Меморіального фонду ім. Івана Коляски, заснованого 1990 р. КІУСом. На сторінках видання уперше здійснено класифікацію архівної україніки в Канаді, висвітлено історію формування поняття «україніка» і правові засади функціонування архівної україніки у суспільстві на національному та міжнародному рівнях, проаналізовано українські й іноземні інформаційні видання з цього питання, публікації про архівну україніку в Канаді, детально розглянуто історію формування, склад і зміст багатьох українських колекцій у Канаді. Загалом у книзі вміщено інформацію про українські документальні колекції, які зберігаються в 34 канадських установах у провінціях Онтаріо, Манітоба, Альберта, Саскачеван, Нова Шотландія, Британська Колумбія та у м. Торонто¹⁴.

Під керівництвом проф. І. Матяш також здійснено підготовку і видання у 2010 р. першого комплексного архівного довідника «Архівна україніка в Канаді», який є спільним дослідженням УНДІАСД і Канадського інституту українських студій при Альбертському університеті. У виданні охарактеризовано документальні колекції, що зберігаються в Бібліотеці та Архіві Канади та в установах провінцій Альберта, Британська Колумбія, Квебек, Манітоба, Нова Шотландія, Онтаріо і Саскачеван. Описова стаття про ту чи іншу одиницю описування містить такі елементи: назва фонду, архівний шифр, крайні дати документів фонду, загальні кількісні характеристики та носій інформації, історія/біографія

фондоутворювача, структура та зміст фонду, умови доступу, мова документів, пошукові засоби¹⁵.

Загальний огляд українських архівних колекцій у Канаді представлено в монографії відомого українського історика, фахівця у галузі архівознавства, джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін, доктора історичних наук Марини Палієнко «Архівні центри української імміграції (створення, функціонування, доля документальних колекцій)» (2008)¹⁶. У розділі «Архівна україніка в США та Канаді» авторка у загальних рисах охарактеризувала документальні колекції та діяльність щодо збереження української спадщини в Канаді таких канадських установ як Український культурно-освітній центр у Вінніпезі, Військово-історичний музей і архів УВАН у Канаді, Українсько-канадський дослідний та документаційний центр в Торонто, Бібліотека та архів Канади (раніше – Національний архів Канади), Канадський інститут українських студій при Альбертському університеті, Консигторія Української православної церкви у Вінніпезі (зокрема, архівний фонд митрополита Іларіона)¹⁷. Деякі аспекти стосовно архівної україніки в Канаді М. Палієнко висвітлила також у кількох статтях у різних виданнях та у розділі «Українські архівні центри за кордоном», вміщеному в навчальному посібнику «Нариси історії архівної справи в Україні» (2002)¹⁸.

Професор кафедри історії факультету гуманітарних наук при Національному університеті «Києво-Могилянська академія», доктор історичних наук, священник УПЦ КП Юрій Мицик під час наукового стажування в Канаді у 1999 р. та 2004 р. як стипендіат Меморіального фонду ім. Івана Коляски опрацював цінні матеріали з фондів бібліотек та архівів міст Торонто, Оттави, Вінніпегу та Едмонтону. Результати цих досліджень він опублікував у третьому томі збірки «Український голокост, 1932–1933: свідчення тих, хто вижив» (2006), у книгах «Листування митрополита Іларіона (Івана Огієнка)» (2006) та «Чигирин – гетьманська столиця» (2007), у численних статтях і доповідях на міжнародних конференціях в Україні та за кордоном (в основному, це стосується листування митрополита Іларіона та наукових коментарів до нього)¹⁹. Також Ю. Мицик презентував свої дослідження на семінарах КІУСу при Альбертському університеті, лекціях в Колегії ім. Св. Андрея (м. Вінніпег).

Іноземні науковці у своїх працях досліджують набагато ширше коло питань стосовно української спадщини в Канаді. Крім того, їхні наукові розвідки, на відміну від студій українських фахівців,

є більш численнішими й вирізняються за типами видань (матеріали «круглого столу», описи колекцій, огляди тощо). Це пояснюється тим, що зарубіжні дослідники мають змогу більш тривалий час працювати в канадських архівах та бібліотеках, отримувати гранти на проведення різних пошуків в царині архівної україніки. Розглянемо науковий доробок групи цих дослідників.

Вагомий внесок у вивчення архівної україніки в Канаді здійснив почесний архівіст Бібліотеки і Архіву Канади (БАК) Мирон Момрик. Він відомий як автор публікацій оглядів українських колекцій, що зберігаються в канадських інституціях, багатьох англо- й україномовних статей з даного питання. М. Момрик часто виступає з доповідями на наукових форумах (Другий міжнародний конгрес україністів, Львів, 1993 р.; конференція Федерації східно-європейських товариств родинної історії, Клівленд, 1995 р.; конференція КІУС, Едмонтон, 2002 р.; конференція Канадської асоціації етнічних студій, Оттава, 2005 р. та багато ін.). Канадський науковець присвятив понад 25 років своєї праці в БАК збереженню документальної спадщини етнокультурних спільнот у Канаді, у тому числі й української. Завдяки М. Момрику до БАК було передано на зберігання цінні українські колекції документів: відомих українських громадських діячів та вчених – Андрія Жука, Михайла Єремєєва, Володимира Кубійовича, уряду УНР у екзилі та ін.

У статті «Resources on Ukrainians in Ontario at the National Archives of Canada» (Джерела про українців у Онтаріо в Національному архіві Канади), яку було опубліковано у бюлетені Товариства багатокультурної історії «Поліфонія. Українці в Онтаріо», дослідник дав авторську характеристику колекціям, що зберігаються в Національному архіві Канади і які пов'язані з першою, другою та третьою хвилями української імміграції до Канади²⁰. В іншій статті, під заголовком «Українські архівні збірки при Національному архіві Канади», вчений висвітлив розвиток українських архівних колекцій в рамках Національної етнічної програми, започаткованої 1972 р. як окремої секції при Рукописному відділі Національного архіву Канади (НАК) з метою збереження спадщини етнокультурних груп Канади, в тому числі й українців²¹.

Задля ознайомлення громадськості з результатами діяльності Національного етнічного архіву при Національному архіві Канади (з 1989 р. – Багатокультурна архівна програма) М. Момрик вперше підготував у 1984 р. довідник українських архівних колекцій під назвою «A Guide to Sour-

ces for the study of Ukrainian Canadians» (Довідник джерел для вивчення українців Канади) англійською та французькою мовами. Видання охоплює 57 колекцій Рукописного відділу Національного архіву Канади (НАК), які були зібрані по всій Канаді, починаючи з кінця 1960-х рр. (43 колекції належать окремим особам, а решта 14 – різним організаціям і установам). Опис до кожної колекції складається з таких елементів: назва колекції; коротка біографічна/історична довідка про фондоутворювача (особу чи організацію); номер колекції; вид документа (оригінал чи копія, фотокопія, мікрофільм, колушка, фотографія чи друковані матеріали); хронологічні рамки колекції; обсяг колекції (у метрах, сантиметрах, сторінках); номер науководвідкового апарату; зміст колекції. Крім того, у кінці довідника подано перелік 39 колекцій Рукописного відділу НАК із зазначеним номером колекції, в яких міститься важлива інформація про українських канадців²².

Канадський архівіст, починаючи з 1984 р., також підготував описи до низки колекцій, що відносяться до архівної україніки: громадського діяча, військовослужбовця Стівена Павлюка (1984); художниці, професора історії мистецтва, культурно-освітньої діячки Катерини Антонович (1985); письменниці, журналістки, редактора і видавця, громадсько-політичної та культурно-освітньої діячки Олени Кисілевської (1985); громадсько-політичного діяча, дипломата і публіциста Андрія Жука (1986); Союзу українських канадських ветеранів (1988); Організації Української Молоді «Пласт» (1988); українського хореографа, балетмейстера, режисера Василя Авраменка (1995); громадсько-політичного діяча, юриста Стенлі Фроліка (1995); визначної громадської діячки, вчительки, журналістки, письменниці Савелли Стечишин (1996); журналіста, історика, письменника, лідера комуністичного руху Петра Кравчука (1997); Асоціації об'єднаних українських канадців (1999); політичного діяча та журналіста Михайла Єремєєва (1999); громадського діяча і журналіста Михайла Погорецького (2001); Світового конгресу вільних українців (2002); громадського діяча і письменниці українського походження Доріс Елізабет Янди (2005); провідного українського громадсько-політичного діяча Володимира Коссара (2005); Союзу українських студентів Канади (СУСК) тощо²³.

Професор Манітобського університету, доктор філології, старший науковий співробітник відділу німецьких та слов'янських студій при

Манітобському університеті, почесний професор НаУКМА, активний поборник української мови Ярослав Розумний присвятив багато наукових досліджень вивченню української діаспори в Канаді. Результати цих студій були ним репрезентовані на «круглому столі» та конференціях Конгресу Українців Канади, українознавчих конференціях в Іллінойському університеті в Урбан-Шампейні (США), сесіях Наукового товариства ім. Т. Шевченка та в багатьох публікаціях. Зокрема, у статті «Українські архіви Вінніпегу» розглянуто архівні колекції Осередку української культури і освіти, Військово-історичного музею і архіву УВАН, Архіву при слов'янській колекції Манітобського університету, Архіву українського досвіду в Канаді та Колегії Св. Андрея.

Автор аналізує кожну установу за такими критеріями: історія заснування інституції, обсяг та зміст колекцій, наявність науково-довідкового апарату до них, умови зберігання та користування документами, джерела фінансування установ, наявні проблеми²⁴. Також Я. Розумний підготував і опублікував матеріали конференції «Yesterday, Today, Tomorrow: The Ukrainian Community in Canada» (Вчора, сьогодні, завтра: українська спільнота в Канаді), яка відбулася 13 травня 2000 р. у Вінніпезі²⁵.

У 1990 р. колишній директор Канадського інституту українських студій Альбертського університету, доктор суспільних наук, почесний професор НаУКМА Богдан Кравченко підготував українською та англійською мовами перший довідник з архівної україніки «Архівні матеріали з історії України в Канаді: Попередній анований перелік» (Canadian Archival Holdings Pertaining to the History of Ukraine: A Preliminary Check-list). Видання було присвячене I Конгресові Міжнародної асоціації українців і стало першим випуском серії «Зарубіжна архівна україніка», підготовленого за пропозицією Археографічної комісії Академії наук УРСР. До переліку увійшли анотації до 21 документальної колекції шести канадських установ: Бібліотеки Карлтонського університету, Національного архіву Канади, Архіву провінції Альберти, Українського дослідницького та документального центру у Канаді, Українського культурно-освітнього осередку та Архіву Альбертського університету²⁶. Ще у 1977 р. науковець опублікував матеріали дослідження про українознавчі курси, які були запроваджені в університетах Британської Колумбії, Калгарі, Віндзора, Йорка, Макгілла, Західного Онтаріо, Конкордії тощо²⁷.

Інший канадський учений українського походження, професор відділу історії та класичних студій в Альбертському університеті, фахівець у галузі суспільної та політичної історії Галичини в XIX ст., дослідник Голокосту в Україні та українсько-єврейського питання Іван-Павло (англ. – John-Paul) Химка видав англomовний довідник «Galicia and Bukovina: a research handbook about Western Ukraine, late 19th and 20th centuries» (Галичина та Буковина: науково-дослідний довідник по Західній Україні, кінець XIX – початок XX століття), який було підготовлено для дослідників Села спадщини української культури. Видання вийшло у 1990 р. за підтримки Департаменту культури та багатокультурності в провінції Альберта і є результатом досліджень канадських учених Радомира Б. Білаша, Я. Івануса, Р. Лисак-Мартинків, Д. Мандерсон, Л. Понг та Д. Корнера. В розділі «Основні бібліотеки та архіви» вчений здійснив огляд колекцій чотирьох установ: Бібліотеки Альбертського університету (м. Едмонтон), Бібліотеки Торонтського університету, Українського музею та архіву отців Василіан (м. Мондера, провінція Альберта) та Осередку (м. Вінніпег). По кожній з установ подано адресу, номер телефону, відомості про обсяг та зміст українських колекцій, інформацію про опубліковані каталоги до колекцій. У виданні також вміщено перелік українських періодичних видань, які зберігаються в бібліотеках Альбертського та Торонтського університетів²⁸.

Іван-Павло Химка спільно з професором Альбертського університету Френсіс Свиріпою також опублікував довідник для дослідження українсько-канадської генеалогії «Sources for researching Ukrainian family history» (Джерела для дослідження історії українських родин). На сторінках видання представлено як опубліковані українські, німецькі, польські, російські джерела про українських канадців (книги, газети, журнали, періодика), так і неопубліковані (соціологічні дані канадського уряду, церковні, земельні, імміграційні матеріали, документи, пов'язані з натуралізацією)²⁹. Крім того, канадські дослідники беруть участь у підготовці першого найвичерпнішого на сьогодні джерела інформації в Інтернеті про Україну «The Internet Encyclopedia of Ukraine»: І.-П. Химка – тема «Історія», Ф. Свиріпа та А. Макух – тема «Діаспора: Канада». Цей проект започаткував КІУС у 2001 р.³⁰ Починаючи з 2008 р. І.-П. Химка очолює Програму дослідження релігії і культури КІУСу, в рамках якої було розпочато проект «Сакральні пам'ятки: проект доку-

ментування духовної спадщини». І.-П. Химка у співпраці з Б. Гринишиним, С. Гринюк, Н. Кононенко, Ф. Свиріпою та іншими колегами здійснює оцифрування релігійної спадщини української громади в Альберті, Саскачевані та Манітобі³¹.

У 1985 р. побачив світ ще один довідник «Guide to Ukrainian Canadian newspapers, periodicals and calendar-almanacs» (Довідник по українсько-канадським газетам, періодиці, календарям і альманахам), де Ф. Свиріпа детально охарактеризувала мікрофільмовану колекцію КІУС: 166 найменувань газет і періодичних видань, що виходили до 1941 р. та 44 назви альманахів і календарів, які вийшли у світ у пізніший час. Опис до кожного видання містить: транскрипцію кириличної назви видання і її переклад англійською мовою, відомості про час і місце випуску, періодичність виходу, тип видання, формат, мову, тип видання за галузевою або тематичною спеціалізацією, девіз³². Того ж самого року канадська дослідниця опублікувала результати свого дослідження усної історії з уст українських канадців. Інтерв'ю з ними були записані до грудня 1980 р. і нині ці свідчення зберігаються в різних державних та приватних колекціях Західної Канади й Онтаріо. Описова стаття містить інформацію про шифр, імена інформатора та інтерв'юєра, місце й дату інтерв'ю, тривалість, мову, наявність анотації чи короткого змісту, період, який охоплює інтерв'ю, теми розмови і коментарі³³. Крім того, дослідниця захистила в Альбертському університеті дисертацію на здобуття наукового ступеня магістра з гуманітарних наук на тему «Українсько-канадська історіографія англійською мовою: дослідження» (1976, англ.). У 1991 р. КІУС запросив дослідницю підготувати випуск «Журналу українознавчих студій» (том 16, № 1–2) з нагоди 100-річчя перших українських поселень в Канаді. Більшість авторів статей досліджують питання міжвоєнного та воєнного періоду в Канаді: причини та умови імміграції українців на канадські прерії (С. Ціпко, М. Гулка-Техко, Я. Балан, Г. Робінсон), культурне життя українських канадців (Б. Небесьо, К. Соколик), участь українських волонтерів з Канади в інтернаціональних бригадах в Іспанії (М. Момрик), про видатного громадського і культурного діяча, співзасновника Української греко-православної церкви, архіпресвітера Семена Савчука (О. Герус), канадського слависта, лексикографа, літературознавця, журналіста, перекладача українського походження, доктора філософії Костянтина-Генрі Андрусина (В. Буйняк) та ін.

Більшість з цих статей ґрунтуються на архівних документах.

Хронологічний огляд урядових звітів, дисертацій, статей, книг, які було видані протягом 1896–1970 рр. під егідою КІУСу, а також неопублікованих рукописів, представлено у довіднику Ф. Свиріпи «Ukrainian Canadians: a survey of their portrayal in English-language works» (Канадські українці: дослідження їхнього образу в англійськомовних працях). У цьому виданні авторка висвітлює «еволюцію» сприйняття українців у канадському суспільстві, починаючи від нечітких повідомлень англосаксонців про появу українських піонерів на канадських преріях і аж до наукових досліджень, які відображають «зрілість» української громади у Канаді. Видання хронологічно впорядковане відповідно до трьох хвиль української імміграції до Канади: до Першої світової війни, у міжвоєнний період та після Другої світової війни. Як зазначає Ф. Свиріпа, перша дисертація на українознавчу тематику була захищена у 1925 р. в Альбертському університеті і стосувалась вона сільських шкіл переселенців в західній Канаді, у тому числі й українців³⁴. Слід відзначити, що авторами публікацій протягом першої та другої хвиль української імміграції у більшості випадків були канадські дослідники, які ще не виокремлювали українців із багатокультурного й поліетнічного населення Канади. Українська громада як окремішній елемент постала після Другої світової війни в публікаціях канадців українського походження: історика, письменника, громадського діяча О. Войценко, журналіста, дипломата, професора В. Кайе-Кисілевського, науковця і громадського діяча М. Мандрики, історика, суспільного діяча, редактора М. Марунчака, вченого-мовознавця, літературознавця, громадського і політичного діяча Я. Рудницького, сенатора, історика, громадського та політичного діяча П. Юзика та ін.³⁵

Андрій Б. Макух є науковим координатором Центру українсько-канадських студій ім. Кулів при КІУС та старшим редактором рукописів проекту КІУС – електронної енциклопедії «The Internet Encyclopedia of Ukraine»³⁶. А. Макух неодноразово виступав з доповідями на Трирічних Конгресах українців Канади (2001, 2004, Вінніпег), конференції УВАН (2004), щорічних конференціях Канадської асоціації славистів (2004, 2006, 2007, 2009, 2010), Конгресі Міжнародної асоціації українців (2005, Донецьк), щорічних зібраннях Канадської історичної асоціації, конференції Канадської асоціації етнічних студій (2005, Оттава), конференції Міжнародного інституту

освіти, культури та зв'язків з діаспорою (2008 р., Львів), де порушував питання про історію та майбутнє українських студій в Канаді; життя українців у Торонто; четверту хвилю української імміграції до Канади, яка розпочалась після здобуття Україною незалежності; про український комуністичний рух у Канаді; внесок громадського діяча, науковця Микити Мандрики в організоване життя української громади в Канаді тощо. Він також опублікував статтю в українському археографічному щорічнику «Пам'ятки» про невідомий лист Матвія Поповича до його колега-комуністів у Вінніпезі³⁷.

У 2003 р. під редакцією А. Макуха вийшов черговий випуск «Журналу українознавчих студій» (том 28, № 2), присвячений історії українців у Канаді. Це вже друге видання КІУС про українознавчі дослідження (перше таке видання вийшло під редакцією Ф. Свиріпи у 1991 р.). На сторінках видання свої наукові доробки, що ґрунтуються здебільшого на архівних документах, представили О. Мартинович та А. Нагаєвський (про всесвітньовідомого українського хореографа, актора, режисера Василя Авраменка), У. Головач-Аміот (про історію виникнення та розвитку Союзу української молоді Канади (СУМК), М. Татарин (про діяльність о. Миколи (Шумського) в українській католицькій громаді в Канаді), М. Момрик (про нагляд Королівської Канадської кінної поліції за українськими організаціями в Канаді протягом 1920–1960 рр.) та Л. Грекул (аналіз роману Віри Лисенко «Yellow Boots»)³⁸.

Підсумовуючи огляд наукового доробку в царині архівної україніки в Канаді, можна зробити такі висновки:

1. До 1990 р. українську архівну спадщину в Канаді, здебільшого, досліджували канадці українського походження, які були представниками третьої та четвертої хвиль української імміграції (після Другої світової війни). Канадські ж дослідники у більшості своїх праць не розглядали українську громаду як окремих сформований елемент канадського суспільства і тому досліджували її у контексті слов'янської (східноєвропейської) імміграції загалом. Для дослідників з УРСР доступ до архівів Канади, як і наукові відрядження за кордон загалом, отримання грантів, з відомих причин були практично нереальними.

2. Канадські вчені завжди мали можливість працювати з безцінною українською спадщиною безпосередньо, через прямий доступ до архівів, бібліотек, музеїв Канади. Дослідники з України

активно приєдналися до цього процесу завдяки грантам, стипендіям, науковим стажуванням лише після здобуття Україною незалежності, однак кількісно їх й досі дуже мало (І. Матяш, Ю. Мицик).

3. Дослідження архівної україніки Канади в наукових розвідках іноземних учених охоплюють набагато ширше коло питань і є численнішими, ніж в Україні. Однак власне історіографія архівної україніки представлена лише в декількох працях, переважно бібліографічного характеру, що зумовлює необхідність у подальших дослідженнях з цього питання. Дедалі більше науковців, як канадських, так і українських, звертаються у своїх працях до архівної спадщини в Канаді, тому історіографія архівної україніки в Канаді потребує активізації й може бути виокремлена як окрема галузь української історичної науки.

4. Завдяки науковому доробку І. Матяш, Ю. Мицика, М. Палієнко в останні три роки здійснено якісний прорив у систематизації знань про архівну україніку в Канаді, опубліковано низку цінних монографій та довідників, які істотно полегшують подальшу роботу з архівної евристики. Водночас потрібні приплив вітчизняних молодих науковців у цій сфері архівознавства і наступні дослідження в царині вивчення інтелектуальних здобутків українців в Канаді.

¹ Матяш І. Архівна україніка в Канаді: історіографія, типологія, зміст / Держкомархів; УНДІАСД; Нац. академія наук України; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Канад. ін-т укр. студій при Альберт. ун-ті. – К.: Горобець, 2008. – С. 5.

² Swyrypa Frances. Ukrainian Canadians: a survey of the portrayal in English-language works. – Edmonton: University of Alberta Press, 1978. – P. 120–122.

³ Malycky Alexander. University Research on Ukrainian Canadians: a preliminary check list of dissertations and theses / Canadian Ethnic Studies, 1969. – P. 72–76.

⁴ Swyrypa Frances. Theses and Dissertations on Ukrainian Canadians: an annotated bibliography / Journal of Ukrainian Graduate Studies. – 1978. – Vol. 3. – No. 1. – P. 91–110.

⁵ Swyrypa Frances. Ukrainian Canadians: a survey of the portrayal in English-language works. – Edmonton: University of Alberta Press, 1978. – P. 120–122, 159.

⁶ Ukrainian Canadiana: a selected bibliography of scholarly works, 1970–1980 / Andrew Gregorovich // Canadian Ethnic Studies / Études ethniques au Canada, 1980. – P. 102–124.

⁷ Ukrainians in North America: a select bibliography / Compiled by Halyna Myroniuk, Christine Worobec. – Toronto: The Multicultural History Society of Ontario; the Immigration History Research Center, University of Minnesota, 1981. – 236 p.

⁸ Canadian reference sources: an annotated bibliography / Compiled by M. Bond, M. Caron. – Vancouver: UBS Press, 1996. – 1076 p.

⁹ Архівна україніка в Канаді: довідник / упоряд.: І. Матяш (керівник), Р. Романовський, М. Ковтун та ін.; Держкомархів України, УНДІАСД; Канад. ін-т укр. студій Альберт. ун-ту. – К., 2010. – С. 4–6.

¹⁰ Матяш І. «Я, Вадим Доброліж» // Пам'ятки: археогр. щорічник. – К., 2008. – Т. 9. – С. 111–118; *Вона ж.* Архівна україніка в Канаді // Українська архівна енциклопедія / Держкомархів України, УНДІАСД. – К., 2008. – С. 122–124; *Вона ж.* «Той час не був часом чудес...» («Спомини...» Андрія Яковлева «з років всесвітньої війни 1939–1945») // Пам'ятки. – К., 2007. – Т. 7. – С. 75–109; *Вона ж.* «Я вирішив їхати в Канаду як емігрант, а не як турист» (до питання про роль автокомунікативних джерел для дослідження історії еміграції) // Пам'ятки. – К., 2008. – Т. 8. – С. 174–187; *Вона ж.* Архівна та рукописна україніка в Канаді // Укр. археогр. щорічник. – К., 2007. – Вип. 12. – С. 37–82; *Вона ж.* Архівна та рукописна україніка як складова Національного архівного фонду: зміст та обсяги понять // Сумський історико-архівний журнал. – 2007. – № 2–3. – С. 16–28; *Вона ж.* Архівна та рукописна україніка: зміст та обсяг поняття, проблема інкорпорації до НАФ України // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2007. – № 1. – С. 17–46; *Вона ж.* Архівна україніка в Канаді: історіографія, типологія, склад // Укр. іст. журнал. – К.: Ін-т історії України, 2007. – № 4. – С. 153–175; *Вона ж.* Архівна україніка: зміст поняття та відображення в канадській та українській історіографії // Харків. історіогр. збірник. – Х., 2008. – Вип. 9. – С. 62–74; *Вона ж.* Галузева програма «Архівна україніка» // Студії з архів. справи та документознавства. – 2008. – Т. 16. – С. 29–32; *Вона ж.* Дипломатична історія України могла побачити світ в середині 1960-х... // Україна дипломатична: наук. щорічник. – К., 2007. – Вип. 8. – С. 218–229; *Вона ж.* Невідомі листи Михайла Грушевського з Бібліотеки та архіву Канади // Пам'ятки: археогр. щорічник. – К., 2009. – Т. 10. – С. 138–149; *Вона ж.* Осередок української культури і освіти // Українська архівна енциклопедія / Держкомархів України, УНДІАСД. – К., 2008. – С. 632–633; *Вона ж.* Село спадщини української культури // Українська архівна енциклопедія / Держкомархів України, УНДІАСД. – К., 2008. – С. 726–727. *Вона ж.* Український фольклорний архів Богдана Медвідського // Українська архівна енциклопедія / Держкомархів України, УНДІАСД. – К., 2008. – С. 782; *Вона ж.* Українсько-канадський архів-музей Альберти // Українська архівна енциклопедія / Держкомархів України, УНДІАСД. – К., 2008. – С. 783–784; *Вона ж.* Українсько-канадський дослідно-документаційний центр // Українська архівна енциклопедія / Держкомархів України, УНДІАСД. – К., 2008. – С. 784.

¹¹ Матяш І. Б. Концепція створення та функціонування Національного реєстру «Архівна україніка» // Студії з архів. справи та документознавства. – К., 2007. – Т. 15. – С. 12–18.

¹² Пам'ятки: археографічний щорічник / І. Б. Матяш (гол. ред.); Держкомархів України, УНДІАСД. – К., 2007. – Т. 7. – 452 с.

¹³ Дубровіна Л., Зворський С. Канада і Україна єднуються серцями // Бібліотечний вісник. – 2007. – № 4. – С. 46–48.

¹⁴ Матяш І. Архівна україніка в Канаді: історіографія, типологія, зміст / Держкомархів; УНДІАСД; НАН України; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Канад. ін-т укр. студій при Альберт. ун-ті. – К.: Горобець, 2008. – 152 с.

¹⁵ Архівна україніка в Канаді: довідник / упоряд.: І. Матяш (керівник), Р. Романовський, М. Ковтун та ін.; Держ-

комархів України; УНДІАСД; Канад. ін-т укр. студій Альберт. ун-ту. – К., 2010. – 882 с.

¹⁶ Палієнко М. Г. Архівні центри української еміграції (створення, функціонування, доля документальних колекцій): монографія. – К.: Темпора, 2008. – С. 439–445.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Палієнко М. Архіви Канади // Українська архівна енциклопедія / Держкомархів України, УНДІАСД. – К., 2008. – С. 87–88; Палієнко М., Срібняк І. Матеріали колекції Андрія Жука Національного архіву Канади як джерело вивчення історії України // Спеціальні галузі історичної науки: зб. на пошану Марка Яковича Варшавчика / УНДІАСД. – К., 1999. – С. 168–175; *Вона ж.* Українські архівні осередки в Північній Америці // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: зб. наук. праць. – К., 2001. – Ч. 6 (7): у 2-х ч. – Ч. 2. – С. 253–265; *Вона ж.* Українські архівні центри за кордоном: історіографічний аспект проблеми // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – 2001. – Вип. 54. – С. 42–46; *Вона ж.* Українські архівні центри за кордоном // Нариси історії архівної справи в Україні / за заг. ред. І. Б. Матяш та К. І. Климової. – К.: Академія, 2002. – С. 553–555.

¹⁹ Мицик Ю., Сеньчук В. Болохівський край в архівній спадщині митрополита Іларіона (Огієнко): з нових досліджень // Болохівщина: земля і люди: матеріали Всеукр. наук. конф., 23–24 черв. 2000 р. / Житомир. обл. наук.-краєзн. т-во дослідників Волині. – Хмельницький; Стара Синява; Любар, 2000. – С. 260–274; *Він же.* З архівної спадщини митрополита Іларіона (Огієнка) // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство. – К., 2001. – Вип. 3. – С. 41–62; *Він же.* З архіву митрополита Іларіона (Огієнка) // Бердичів древній і вічно молодий. – Житомир, 2005. – С. 26–29; *Він же.* З кореспонденції кінорежисера Євгена Деслава // Пам'ятки. – К., 2008. – Т. 9. – С. 126–168; *Він же.* З листування Л. Биковського з Є. Бачинським // Архіви України. – 2009. – № 5. – С. 193–209; *Він же.* З листування митрополита Іларіона (Огієнка) і Ганни Наконечної // Мандрівець. – 2005. – № 1 (54). – Січ.-лют. – С. 31–44; *Він же.* З недрукованої частини кореспонденції митрополита Іларіона (листи Андрія Чайковського) // Творча спадщина Івана Огієнка в контексті сучасного розвитку гуманітарних наук: зб. доповідей. – К., 2007. – С. 44–47; *Він же.* Із перших листів Андрія Чайковського до Івана Огієнка // Пам'ятки. – 2007. – Т. 7. – С. 296–314; *Він же.* Листи Б. Жука до митрополита Іларіона (Огієнка) // Сіверянський літопис. – 2005. – № 1. – С. 98–112; *Він же.* Листи єпископа Сильвестра (Гаєвського) до митрополита Іларіона (Огієнка) // Труды Київської Духовної Академії. – 2005. – Ч. 2. – С. 312–332; *Він же.* Листи М. Битинського до митрополита Іларіона (Огієнка) за матеріалами канадських архівосховищ // Наукові записки. Національний університет «Києво-Могилянська академія». – К., 2005. – Т. 41: Історичні науки. – С. 83–87; *Він же.* Українська Православна Церква в Канаді // Християнська Україна. – 2004. – № 4 (85). – С. 3.

²⁰ Мотрук М. Resources on Ukrainians in Ontario at the National Archives of Canada // Polyphony: Bulletin of the Multicultural History Society of Ontario: Ukrainians in Ontario. – Ontario, 1988. – Vol. 10. – P. 268–270.

²¹ Момрик М. Українські архівні збірки при Національному архіві Канади // Архіви України. – К., 1995. – № 1/3. – С. 79–87.

²² Розумний Я. Українські архіви Вінніпегу // Укр. історик. – 2006. – Вип. 43. – Ч. 1–3. – С. 254–263.

- ²³ Association of United Ukrainian Canadian Fonds. MG 28, V 154. Finding Aid № 2179 / Prepared by Myron Momryk; National Archives of Canada, Manuscript Division. – Ottawa, 1999. – 68 p.; Doris E. Yanda Fonds. MG 30-D393. Finding Aid № 2400 / Prepared by Myron Momryk; Library and Archives Canada, Canadian Archives and Special Collections Branch. – Ottawa, 2005. – 32 p.; Michael Pohorecky Fonds. R8103. Finding Aid № 2249 / Prepared by Myron Momryk; National Archives of Canada, Manuscript Division. – Ottawa, 2001. – 17 p.; Mychailo Jeremijew Fonds. MG30-E287. Finding Aid № 2190 / Prepared by Myron Momryk; National Archives of Canada, Manuscript Division. – Ottawa, 1999. – 29 p.; Peter Krawchuk Fonds. MG 30, D 403. Finding Aid № 2118 / Prepared by Myron Momryk; National Archives of Canada, Manuscript Division. – Ottawa, 1997. – 68 p.; Plast – Ukrainian Youth Association / Prepared by Christina Maciw and Myron Momryk. – Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies; University of Alberta. – Research Report № 31. – 1988; Stanley Frolick Papers. MG 31, H 32. Finding Aid № 2045 / Prepared by Myron Momryk; National Archives of Canada, Manuscript Division. – Ottawa, 1995. – 9 p.; Stechishin Savella Fonds. MG 30, D 380. Finding Aid № 2072 / Prepared by Myron Momryk; National Archives of Canada, Manuscript Division. – Ottawa, 1996. – 11 p.; Stephen Pawluk Collection. MG 31, D 155. Finding Aid № 2134 / Prepared by Myron Momryk; National Archives of Canada, Manuscript Division. – Ottawa, 1984. – 20 p.; The Andry Zhuk Collection. MG 30, C 167. Finding Aid № 1663 / Prepared by Myron Momryk; National Archives of Canada, Manuscript Division. – Ottawa, 1986. – 262 p.; The Kateryna Antonowych Collection / Prepared by Dennis Sowtis and Myron Momryk. – Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies; University of Alberta. – Research Report № 13. – 1985. – 28 p.; The Olena Kysilewska Collection / Prepared by Dennis Sowtis and Myron Momryk. – Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies; University of Alberta. – Research Report № 12. – 1985. – 36 p.; Ukrainian Canadian Students' Union fonds. MG 28-V103. Finding Aid № 2131 / Prepared by Myron Momryk; National Archives of Canada, Canadian Archives Branch. – Ottawa. – 101 p.; Ukrainian Canadian Veterans Association Fonds. MG 28-V119. Finding Aid № 1657 / Prepared by Myron Momryk; Library and Archives Canada, Political and Social Heritage Division. – Ottawa, 1988. – 36 p.; Vasile Avramenko Collection. MG 31, D 87. Finding Aid № 2032 / Prepared by Myron Momryk; National Archives of Canada, Manuscript Division. – Ottawa, 1995. – 58 p.; Wladimir Kossar Fonds. MG30-D227. Finding Aid № 2409 / Prepared by Myron Momryk; Library and Archives Canada, Canadian Archives and Special Collections Branch. – Ottawa, 2005. – 32 p.; World Congress of Free Ukrainians. MG 55/28-№18 / Prepared by Myron Momryk; Library and Archives Canada, Archival Records Branch. – Ottawa, 2002. – 22 p.
- ²⁴ Розумний Я. Українські архіви Вінніпегу // Укр. історик. – 2006. – Вип. 43. – Ч. 1–3. – С. 254–263.
- ²⁵ Yesterday, Today, Tomorrow: The Ukrainian Community in Canada / Edited by Jaroslav Rozumnyj. – Winnipeg: Ukrainian Academy of Arts and Sciences in Canada, 2004. – 157 p.: ill.
- ²⁶ Архівні матеріали з історії України в Канаді: попередній анотований перелік / уклад Б. Кравченко. – К.; Едмонтон, 1990. – 38 с.; Krawchenko B. Ukrainian Studies Courses at Canadian Universities: A report to the Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta, Edmonton. – Edmonton; Toronto: CIUS, 1977. – 120 p.
- ²⁷ Архівні матеріали з історії України в Канаді: попередній анотований перелік / Уклад Богдан Кравченко. – К.; Едмонтон, 1990. – 38 с.; Krawchenko B. Ukrainian Studies Courses at Canadian Universities: A report to the Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta, Edmonton / B. Krawchenko. – Edmonton; Toronto: CIUS, 1977. – 120 p.
- ²⁸ Himka J.-P. Galicia and Bukovina: a research handbook about Western Ukraine, late 19th and 20th centuries. – Edmonton: Department of Culture & Multiculturalism, 1990. – P. 69–81. – (Historic Sites Services. Occasional Paper No. 40);
- ²⁹ Himka J.-P. Galicia and Bukovina: a research handbook about Western Ukraine, late 19th and 20th centuries; Himka J.-P. Sources for researching Ukrainian family history / John-Paul Himka, Frances Swyripa. – Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies; The University of Alberta, 1984. – 37 p. – (Research Report; № 6).
- ³⁰ Internet Encyclopedia of Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.encyclopediaofukraine.com/>
- ³¹ Research Program on Religion and Culture [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ualberta.ca/~cius/religious-culture/index.htm>.
- ³² Swyripa Frances. Guide to Ukrainian Canadian newspapers, periodicals and calendar-almanacs, 1903–1970. – Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies; The University of Alberta, 1985. – 121 p. – (Research Report; № 8).
- ³³ Ibid.
- ³⁴ Ukrainian Canadiana: a selected bibliography of scholarly works, 1970–1980 / Andrew Gregorovich // Canadian Ethnic Studies / Études ethniques au Canada, 1980. – P. 159.
- ³⁵ Swyripa Frances. Ukrainian Canadians: a survey of the portrayal in English-language works. – Edmonton: University of Alberta Press, 1978. – P. 120–122, 159.
- ³⁶ Internet Encyclopedia of Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.encyclopediaofukraine.com/>
- ³⁷ Пам'ятки: археографічний щорічник / І. Б. Матяш (гол. ред.); Держкомархів України; УУЛСФСЛ. – К., 2007. – Т. 7. – С. 272–277/
- ³⁸ CIUS Newsletter / Canadian Institute of Ukrainian Studies. – Alberta, 2005. – spring. – P. 6.